

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचे मराठी भाषांतर)

श्रीमती नूतन अरविंद

वि.

युनियन ऑफ इंडिया आणि इतर

निकालाची तारीख: १५/०१/१९९६

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी, न्यायमूर्ती जी. बी. पट्टनायक]

सेवा कायदा :

केंद्रीय नागरी सेवा - पदोन्नती - विभागीय पदोन्नती समिती - निवडीचे क्षेत्र - सेवाज्येष्ठतेच्या
आधारे १२ मे १९८८ पूर्वी - त्यानंतर जारी करण्यात आलेल्या प्रशासकीय सूचना - गोपनीय
अहवालांच्या आधारे 'खूप चांगले' आणि 'चांगले' मूल्यमापन केले; - ज्यांना 'खूप चांगले'
पदोन्नती मिळाली - पॅनेलमध्ये 'चांगले' नसलेल्यांचा समावेश - अपीलीय अधिकारी म्हणून
विभागीय पदोन्नती समिती ने केलेल्या मूल्यांकनावर अवलंबून राहू नये- गोपनीय अहवाल
लिहिण्यास सक्षम अधिकारी- संबंधित उमेदवाराचे मूल्यमापन करताना विभागीय पदोन्नती
समिती ने विचार करणे आवश्यक होते.

भारत सरकार इ. वि. माज्जी जंगमय्या इ. [१९७७] २ एससीआर २८, यांचा आधार घेतला.

दिवाणी अपिलीय अधिकार क्षेत्र : दिवाणी अपील क्रमांक २५४६/१९९६

ओ. ए. क्र.१७९६/१९८९ मध्ये केंद्रीय प्रशासकीय न्यायाधिकरण, नवी दिल्ली च्या दिनांक २२.१२.९४ च्या निर्णय व आदेशातून.

अपीलकर्त्यातर्फे डॉ. अशोक अग्रवाल आणि पी. डी. शर्मा.

के. लाहिरी, पी. पी. सिंग आणि एस. एन. तेरडोल यांनी प्रतिवादींची बाजू मांडली.

न्यायालयाने पुढील आदेश पारित केला.

आदेश :- परवानगी मंजूर.

विशेष परवानगीद्वारे हे अपील केंद्रीय प्रशासकीय न्यायाधिकरण, प्रधान खंडपीठ, नवी दिल्ली यांच्या ओ. ए. क्रमांक १७९६/१९८९ मधील दि. २२ डिसेंबर १९९४ रोजीच्या आदेशावरून उद्भवते.

आम्ही उत्तरवादींना या न्यायालयाला दाखविण्यासाठी नोटीस बजावली होती की पदोन्नतीचा विचार गुणवत्तेवर आणि क्षमतेवर किंवा ज्येष्ठता-सह-गुणवत्तेवर होता आणि या नोटिस च्या अनुषंगाने विभागीय पदोन्नती समिती ने अधिका-यांना श्रेणीबद्ध करताना कोणते तत्व दिले होते, हे कळले. भारतीय संघराज्याच्या वकिलांनी भारत सरकारने जारी केलेल्या सूचना आमच्या निदर्शनास आणून दिल्या आहेत आणि त्या दि. १२ मे १९८८ पूर्वी प्रचलित

होत्या. दि. १७ मे १९५७ च्या शासनाच्या मेमोरॅंडममध्ये समाविष्ट असलेल्या प्रशासकीय सूचना ज्या या न्यायालयाने मंजूर केल्या होत्या. भारत संघात इ. वि. मज्जी जंगमय्या इ. [(१९७७) २ एस. सी. आर. २८ . या न्यायालयाने त्या सूचनांमध्ये दिलेले निकष मान्य केले होते जे खालीलप्रमाणे होते:

१. निकष म्हणून गुणवत्तेवर अधिक भर द्यायला हवा.
२. विभागीय पदोन्नती समितीने प्रथम निवडीचे क्षेत्र निश्चित केले पाहिजे, म्हणजे, पदोन्नतीच्या प्रतीक्षेत असलेल्या पात्र अधिकाऱ्यांची संख्या ज्यांचा निवड यादीमध्ये समावेश करण्यासाठी विचार केला जावा. उत्कृष्ट गुणवत्तेचा अधिकारी निवडीच्या सामान्य क्षेत्राबाहेर असला तरीही यादीत समाविष्ट केला जाऊ शकतो.
३. जेथे शक्य असेल तेथे निवडीचे क्षेत्र अपेक्षित रिक्त पदांच्या ५ ते ६ पट वाढले पाहिजे.
- ४ अशा अधिका-यांपैकी जे पदोन्नतीसाठी अयोग्य समजले जातात त्यांना वगळण्यात यावे आणि उरलेल्यांना त्यांच्या संबंधित सेवेच्या नोंदीद्वारे निर्धारित केलेल्या गुणवत्तेच्या आधारावर 'उत्कृष्ट' 'खूप चांगले' आणि 'उत्तम' म्हणून वर्गीकृत केले जावे. नंतर प्रत्येक श्रेणीतील आंतर-यूला अडथळा न आणता या तीन श्रेणींच्या क्रमाची नावे देऊन तयार केले पाहिजे.
५. अशा निवड यादीतून पदोन्नती काटेकोरपणे नावांची क्रमाने मांडणी केली

जावी. पदोन्नती मिळालेल्या व्यक्तींच्या यादीतील नावे आणि नवीन नावांसह निवड यादीचे वेळोवेळी पुनरावलोकन केले जावे."

वरील निर्देशांचा विचार करून या न्यायालयाने पुढीलप्रमाणे निर्णय दिला होता.

"सुधारित नियमांपूर्वी झालेल्या रिक्त पदे सुधारित नियमांनुसार नव्हे तर जुन्या नियमांनुसार शासित होतील. दोन्ही पक्षांच्या वकिलांनी कबूल केले आहे की यापुढे सब-रजिस्ट्रार, ग्रेड या पदावर बढती दिली जाईल. नवीन नियम राज्यव्यापी आधारावर नव्हे तर क्षेत्रीय आधारावर आहेत आणि त्यामुळे नवीन नियमांना आव्हान देण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही. पण प्रश्न सुधारित नियमांपूर्वीच्या रिक्त पदे भरण्याचा आहे. यात आम्हाला किंचितही शंका नाही. सुधारित नियमांपूर्वी जी पदे रिक्त होती ती नवीन नियमांनुसार नव्हे तर जुन्या नियमांनुसार नियंत्रित केली जातील."

मे १९८८ पूर्वी बोर्डाच्या सूचनेनुसार प्रतवारी केली जात असे आणि त्यामुळे निवडीचे क्षेत्र सेवाज्येष्ठतेच्या आधारे काटेकोरपणे केले जायचे असा निकाली काढलेला कायदा आहे. थकबाकीच्या तत्त्वाच्या आधारे गोपनीय अहवालानुसार प्रतवारी आता केली जात आहे, 'खूप चांगली', 'चांगली' इ. इ. न्यायाधिकरणाने पृष्ठ १३ वर परिच्छेद १४ मध्ये असे नमूद केले आहे की त्यांनी विभागीय पदोन्नती समिती कार्यवाहीचा अभ्यास केला आहे. समोर ठेवले आणि असे निरीक्षण केले:

"आम्ही पुढे विभागीय पदोन्नती समिती च्या संदर्भात आरोपांचा विचार करू. आम्ही उत्तरवादींसाठी विद्वान वकिलांनी तयार केलेल्या नोंदी पाहिल्या आहेत ज्यात विभागीय पदोन्नती समिती ची नोंद आणि विभागीय पदोन्नती समिती च्या कार्यवाहीचा समावेश आहे. श्री जगदीश राजन यांच्या अध्यक्षतेखाली विभागीय पदोन्नती समिती ची बैठक झाली. यू. पी. एस. सी. सदस्य आणि सचिव, महसूल विभाग, अध्यक्ष, सी. बी. डी.टी. आणि सदस्य सी. बी. डी. टी. यांचा समावेश आहे. दि. २३ ते २५ आणि ३० मार्च १९८८ रोजी बैठका झाल्या. आमच्या लक्षात आले की सदस्यांनी दि. ३०.३.१९८८ रोजीच कार्यवाहीवर स्वाक्षरी केली. रेकॉर्ड १४१ व्यक्तींचा विचार करण्यात आला आणि ६५ व्यक्तींचे पॅनेल तयार करण्यात आले ज्यामध्ये ४ अनुसूचित जातीच्या उमेदवारांचा समावेश आहे. अर्जदाराच्या नावाला पॅनेलमध्ये स्थान मिळाले नाही. कोणत्याही अधिकाऱ्याचे 'उत्तर' म्हणून मूल्यांकन करण्यात आले नाही. समितीने अधिकाऱ्यांचे मूल्यांकन केले होते. एकतर 'खूप चांगले' किंवा 'चांगले'. काही प्रकरणांमध्ये, मूल्यांकन सीलबंद कव्हरमध्ये ठेवण्यात आले होते. अर्जदाराचे मूल्यांकन 'चांगले' म्हणून करण्यात आले होते. पॅनेलमध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणालाही 'चांगले' असे रेटिंग दिले नव्हते."

विभागीय पदोन्नती समिती जी एक उच्चस्तरीय समिती आहे, त्यांनी संबंधित उमेदवारांच्या गुणवत्तेचा विचार केला आणि अपीलकर्त्याचा विचार केला तरी त्यांना पदोन्नती देण्यात आली

नाही. अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलांनी असा युक्तिवाद केला आहे की अपीलकर्त्याच्या कामगिरीचे पुनरावलोकन करण्यासाठी संबंधित वेळी एक के एस राव अधिकारी होता तर प्रत्यक्षात एका मेननने त्याचे पुनरावलोकन केले होते. नंतरचे अपीलकर्त्याच्या कामगिरीचे पुनरावलोकन करण्यास आणि गोपनीयता लिहिण्यास सक्षम नव्हते. आम्हाला भीती वाटते की आम्ही त्या प्रश्नात जाऊ शकत नाही. संबंधित उमेदवारांचे मूल्यांकन करताना डी पी सी ने विचार करणे आवश्यक आहे. उच्च-स्तरीय समितीने प्रतवारीचे मूल्यांकन केलेल्या उमेदवारांच्या गुणवत्तेचा विचार केला असता आणि त्यांची प्रकरणे पदोन्नतीसाठी विचारात घेतली असता, हे न्यायालय अपीलीय अधिकारी म्हणून विभागीय पदोन्नती समिती द्वारे केलेल्या मूल्यांकनावर बसू शकत नाही. अधिकाऱ्याच्या पुनरावलोकनाच्या आधारे विभागीय पदोन्नती समिती स्वतःच्या निष्कर्षावर येईल आणि तो गोपनीयता लिहिण्यास सक्षम आहे की नाही हे त्यांनी ठरवावे आणि योग्य अधिकाऱ्याकडून अहवाल मागवावा. त्याचा उपायोग केला होता आणि अपीलकर्ता पदोन्नतीसाठी योग्य नसल्याचे आढळले. अशा प्रकारे आम्हाला हस्तक्षेपासाठी कायद्याची कोणतीही स्पष्ट त्रुटी आढळत नाही.

विद्वान वकिलाने हे आमच्या निदर्शनास आणून दिले आहे की अपीलार्थी नंतरच्या कालावधीसाठी देखील रद्द करण्यात आल्याने, हे प्रकरण प्रलंबित असल्यामुळे ती न्यायाधिकरणात कोणतीही कार्यवाही करू शकली नाही. जर तिला अशा अतिक्रमणाच्या विरोधात नाराजी असेल, तर हा आदेश तिला कायदानुसार तिच्या हक्कांसाठी आंदोलन करण्यास प्रतिबंधित करत नाही.

त्यानुसार अपील फेटाळले जाते. खर्च नाही.

अपील फेटाळले.

जी . एन.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.
